

Hoe geliefd zijn familiearchieven?

In januari 2014 is de werkgroep 'Bewaarplaats Familiearchieven' van start gegaan. Deze onderzoekt de mogelijkheden tot realisatie van een centraal depot voor familiearchieven op particuliere basis.

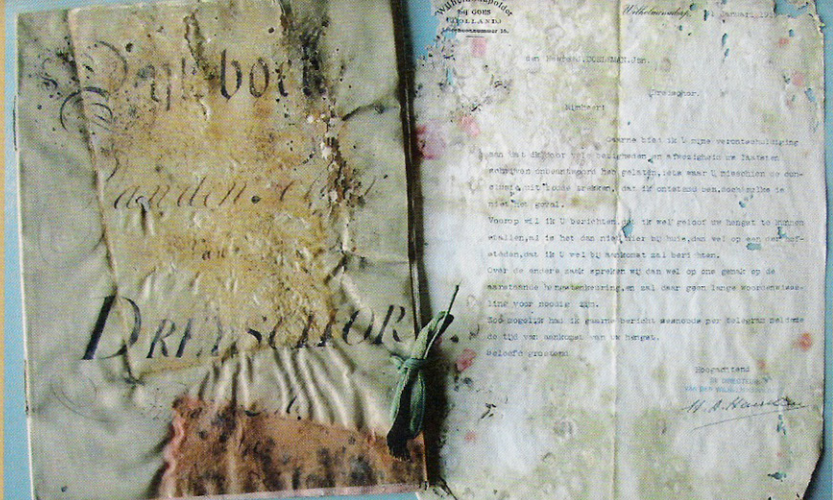
De werkgroep is voortgekomen uit de NGV maar opereert onafhankelijk. Carla van Beers, lid van de werkgroep, legt de achtergronden uit.

Carla van Beers ■

a De werkgroep is ontstaan als gevolg van een noodkreet van Hugo Doeleman die het voortbestaan van het omvangrijke familiearchief dat hij in meer dan vijftig jaar bijeen had gebracht, van de ene op de andere dag heel onzeker zag worden. In *Horizontaal*, het blad van de afdeling Familieorganisaties van de Nederlandse Genealogische Vereniging NGV, heeft hij in februari 2013 een pleidooi gehouden voor het oprichten van een particulier depot waar diverse families hun archief tegen betaling kunnen onderbrengen.¹ Want hoewel openbare archiefinstellingen natuurlijk ook familiearchieven beheren, moeten zij bij de acquisitie om allerlei redenen selectief zijn. Voor Hugo Doeleman is het van belang dat zijn archief bij elkaar blijft en niet opgesplitst wordt bij verschillende archiefinstellingen.

Particuliere archieven

De interesse voor particuliere archieven is de laatste jaren enorm gegroeid. Archiefinstellingen willen ze graag in hun collectie opnemen. Er wordt opgeroepen tot samenwerking bij de acquisitie, het Platform Particuliere Archieven (PPA) organiseert bijeenkomsten en het laatste jaarboek van de Koninklijke Vereniging van Archivarissen in Nederland is geheel aan particuliere archieven gewijd. Ook het innovatieprogramma Archief 2020 staat voor een proactieve houding en het veiligstellen van belangrijke particuliere archieven. Desalniettemin moet geconstateerd worden dat het woord 'familiearchief' nauwelijks tot niet in beleidsnota's voorkomt en dat deze collecties dus continu aan de aandacht van de archiefinstellingen dreigen te ontsnappen.

Dijkboek Dreischor uit 1763 en een brief uit 1919. Beide documenten aangetast door het zoute water in 1953. Documenten afkomstig van wijlen Joh. Doeleman, dijkgraaf van de polder Dreischor (alle foto's coll. Stichting Familiearchief Doeleman, www.archiefdoeleman.nl).

Eervolle plaats

Rijksarchivaris Hardenberg schreef in 1965 in een circulaire: 'Helaas leert de ervaring dat familiepapieren niet steeds de eervolle plaats innemen die hun toekomst, en door boedelscheiding, verhuizing of kleiner gaan wonen soms dreigen verloren te gaan. Een dergelijk verlies is nooit te herstellen. Juist deze papieren verschaften gegevens voor onze geschiedschrijving die de officiële stukken niet of nauwelijks kunnen bieden.'

Het is een oproep om familiearchieven door middel van een register in kaart te brengen. De opkomst en ondergang van het Centraal Register van Particuliere Archieven (CRPA) is inmiddels zelf geschiedenis. Binnen het PPA is er uitgebreid aandacht aan besteed.² Even leek het, en velen hoopten erop, dat het CRPA een doorstart zou krijgen. De wil is er wel, alleen moet de weg nog gevonden worden.

Twee werelden

Het steeds terugkerende obstakel is dat familiearchieven twee verschillende gezichten hebben. Aan de ene kant de algemene waarde en aan de andere kant het persoonlijke aspect: het zijn verschijnselen uit twee aparte werelden die verschillend gewogen worden.

Dat is op zichzelf geen probleem, maar het veroorzaakt wel vaak verwarring. Het is goed om daar eens bij stil te staan.

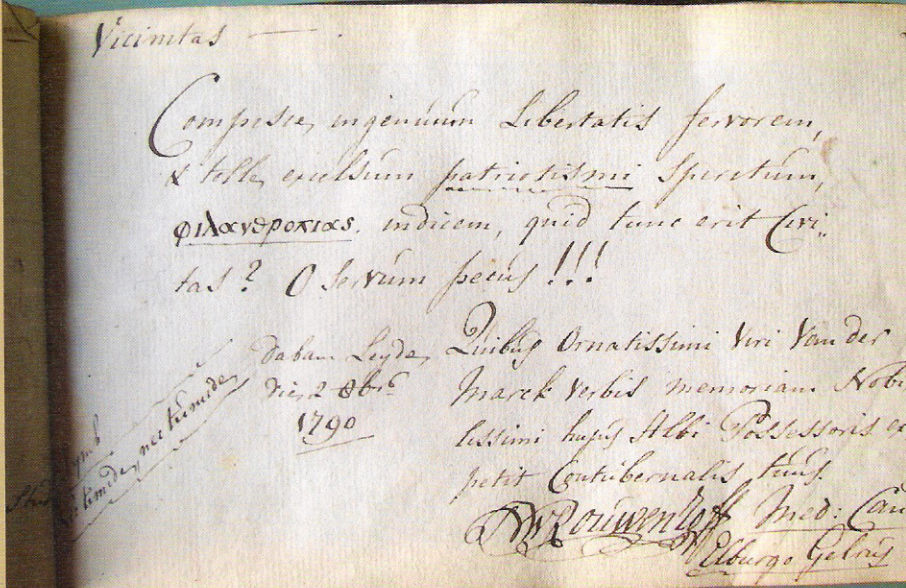
In het klassieke handboekje *Zorg voor het familiearchief* spreken E.P. Polak-de Booy en G.M.W. Ruitenberg van een 'familiearchief' als het gaat om 'een verzameling van persoonlijke bescheiden van meerdere personen'. Formeel gezien vallen familiearchieven bij openbare archiefinstellingen onder de noemer 'particuliere archieven', 'overige verzamelingen' of 'gefragmenteerde collecties'. In de archiefwereld is een familiearchief dikwijls een organisch gegroeid maar afgerond geheel, dat als

nummer 1 2014 ■ 25

>> zodanig is verworven. Het toevoegen van aanvullingen is aan voorwaarden gebonden, en kan in de meeste gevallen slechts in blokken van tien jaar. Een archief dat in huis bewaard wordt, kan veel dynamischer zijn. Het wordt als een collectie vanuit diverse hoeken steeds aangevuld. De motivatie voor het bewaren van archivalia is thuis ook anders dan in de archiefwereld. Oud-voorzitter Jan Schuit van de afdeling Familieorganisaties (FO) van de Nederlandse Genealogische Vereniging (NGV) benadrukt dit aspect: 'Familiearchieven hebben een hoge emotionele waarde en archivarissen van instellingen delen deze emotie niet.' Misschien is er in de reguliere archiefwereld ook sprake van enig dedain? Losse stapeltjes, administratieve correspondentie of plakboeken worden nauwelijks als een 'familiearchief' gekwalificeerd, en daarom ook niet als te bewaren erfgoed beschouwd. De intenties van de familiearchivaris zijn vaak bescheidener. In 1902 riep schrijfster Louise Stratenus in een artikel in de *Groene Amsterdammer* haar lezeressen op tot het bewaren en koesteren van familiealbums, brieven en herinneringen. Ze schreef: 'Familie-archieven, het woord klinkt wel wat heel deftig, maar ik slechts eene eenvoudige verzameling van familieherinneringen op het oog heb.'³ Velen van ons zouden willen dat onze overgrootmoeders dat ook daadwerkelijk gedaan hadden.

Dakloze familiecollecties

Over de definitie van het woord 'familiearchieven' kan dus gediscussieerd worden. Belangrijk is om te constateren dat er sprake is van (historisch) materiaal van uiteenlopende kwaliteit en kwantiteit. Het verschil in benaderingswijze is niet problematisch zolang het familiearchief nog thuis naar eigen inzicht beheerd wordt door een betrokken familiearchivaris. Maar het blijkt van een familiearchief thuis blijkt in de praktijk een uiterste houdbaarheidsdatum te hebben. Stratenus schreef een eeuw geleden al: 'In onze dagen koestert men een groot zwak voor den prullenmand, daar gaat alles in, rijp en groen, als het slechts eenmaal bekeken is, maar laat het er niet in verdwijnen, wat waard is eene reliquie te worden.' Voor de 21e eeuw geldt dit nog steeds. Het meest voorkomende

Bladzijde uit het vriendenboek van de student Theodorus van Stapele (1775-1835).

probleem ontstaat door overlijden van de familiearchivaris. Ook wanneer iemand door ouderdom nog niet meer voor het familiearchief kan zorgen en er geen opvolger is, moet er een nieuw onderkomen gevonden worden. Het is nu precies dit prangende probleem dat Doeleman aankaart in zijn artikel. Net als musea en instellingen die rekening moeten houden met onvoorziene omstandigheden, moeten beheerders van familiearchieven ook aan een langetermijnplan denken. Als er geen erfenamen zijn die het beheer van het archief onder hun hoede willen nemen, worden de verweerde collecties dakloos. Het bestaan van een centraal depot voor familiearchieven zou in veel gevallen uitkomst bieden.

Selectiecriteria

De meest gangbare gedachte tot nu toe was altijd dat je een familiearchief naar een daartoe geschikte instelling zoals het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG) of een regionaal archief zou kunnen brengen en dat het daar dan goed bewaard wordt. Alleen blijkt dat in de praktijk vanwege het bovengeschatte verschil in benaderingswijze helemaal niet zo eenvoudig te zijn.⁴ De institutionele prioriteiten liggen ergens anders. Iedere instelling heeft een eigen acquisitiebeleid waardoor het er vaak op neerkomt dat ze alleen bepaalde onderdelen uit een familiearchief willen bewaren: 'De krenten uit de pap', zo voelt het althans voor de familiearchivaris. Instellingen selecteren op inhoud en

kijken naar wat voor hun eigen collectie of werkgebied van belang is. Iedere 'archiefzuil' heeft eigen verantwoordelijkheden, maar door het afbakenen van eigen perken gaat er veel kennis over het dagelijks leven van mens en maatschappij verloren. Zo verdwijnt de pap en blijven er alleen krenten over. Vaak worden er geen stukken aangenomen die jonger dan 20 jaar zijn. Ook wordt er geselecteerd op de aard van het aangeboden materiaal. Objecten vallen zo tussen de wal en het schip. Dat betekent dat een collectie, en in dit geval de familieverzameling, uiteenvalt en dat de familie de rest ook nog ergens anders moet zien onder te brengen.

Eijsden en Eemland

Het nieuwe Internationaal Museum voor Familiegeschiedenis⁵ in Eijsden, Zuid-Limburg, laat zien dat de thematiek rondom families en het boeiende verhaal waar we allemaal deel van uitmaken volop in de belangstelling staat. Maar ook directeur Leo Barjesteht geeft aan dat het museum wel een eigen collectie met familiearchieven opbouwt, maar dat het alleen documenten en realia verwerft die voor de tentoonstelling in het museum in aanmerking komen. Archief Eemland ziet ook de potentie van waardevolle documenten en foto's die bij de mensen thuis liggen en heeft een project opgezet. Met 'Het Bewaren Waard' lanceert het begin 2014 een website⁶ waarop het publiek zelf documenten kan uploaden, beschrijven

26 ■ 2014 nummer 1

en bewaren. Naast de digitale dienstverlening (scanondersteuning) biedt het archief ook een fysieke archiefdoos op naam voor deelnemers in het depot. 'Uiteraard gelden er selectiecriteria en randvoorwaarden', zegt projectleider Amersfoort over heel Nederland uitgerold worden en geeft mensen zo de gelegenheid om (kleine stukjes uit) hun familiearchieven te ontsluiten.

Centrale bewaarplaats

Het is echter duidelijk dat het behouden en behoeden van familiearchieven niet alleen op de schouders van musea, instellingen en archiefdiensten moet rusten, maar dat het een taak is van alle betrokkenen.⁷ De noodzaak wordt alleen steeds opnieuw vergeten of over het hoofd gezien. De archiefinstellingen van de overheid kunnen de specialisatie of de fysieke huisvesting van 'ongekuisde' familiearchieven er helaas niet bij hebben.

Vandaar de oproep van Doeleman voor een particulier centraal depot. Het in bewaring geven van familiearchieven aan een centrale bewaarplaats is geen vreemde gedachte. Het 'outsourcen' is immers ook al een ontwikkeling die bij gemeenten, overheidsinstellingen, ziekenhuizen, bedrijfs- en notariskantoren is ingezet. De fysieke opslag van archieven wordt door externe bedrijven overgenomen. Die leveren veilige, kostenbesparende en toegankelijke oplossingen.

Of een centraal depot voor familiearchieven ook praktisch en financieel uitvoerbaar is, zal de werkgroep Bewaarplaats Familiearchieven onderzoeken. Qua locatie bieden herbestemmingsmogelijkheden. Het depot kan met financiële bijdragen van de mensen die hun archief in bewaring willen geven operationeel worden. Zo kunnen opeenvolgende generaties stukken blijven toevoegen.

Particulier initiatief

Er bestaan op dit moment twee goede voorbeelden van particulier initiatief die als inspiratie kunnen dienen voor de oprichting van een centraal depot van familiearchieven. Dat zijn het Nederlands Dagboekarchief⁸ in Amsterdam en The Expatriate Archive Centre⁹ in

Monica Soeting van het Nederlands Dagboekarchief benadrukt het belang van persoonlijke verhalen van bijvoorbeeld verpleegsters, leraren, bestuurders, huisvrouwen of immigranten. Ze zijn een bron van informatie op het gebied van sociale geschiedenis, cultuur, psychologie en letterkunde. Het Dagboekarchief werkt samen met het Meertens Instituut in Amsterdam, dat het archief onderdak biedt.

Net als het Dagboekarchief stelt The Expatriate Archive Centre zijn archief open voor sociaalwetenschappelijk onderzoekers. Directeur van The Expatriate Archive Centre, Kristine Racina, juicht samenwerking met overheidsinstellingen toe. 'Het is in ieders belang dat overheids- en particuliere archiefinstellingen samenwerken om het verlies van erfgoed tegen te gaan.' Het nieuw op te richten centrale depot voor familiearchieven zal alle mogelijke samenwerkingsvormen dan ook zeker gaan onderzoeken.

Regie in eigen hand

Persoonlijke archivalia van onschatbare waarde. Hoe meer mogelijkheden er zijn tot bewaren, hoe groter de kans dat er bewaard wordt. Dat doet de toekomst van een centrale opslag voor familiearchieven er zonnig uitzien. De realisatie van een centrale bewaarplaats moet een particulier initiatief zijn. Dat zal dan een herberg vol bonte verzamelingen zijn. Wat mij betreft nu eens

zonder alle ambtelijke selectiecriteria. De randvoorwaarden voor het bewaren van familiearchieven zouden beter dienend kunnen zijn (*all-inclusive*), dan dwingend (wat leidt tot uitsluiting). Het centrale depot voor familiearchieven zal moeten als plaats voor familiearchieven ontmoetingsplek voor opsliepende en onderzoekers dienst kunnen doen. Belangrijk is dat families de regie in eigen hand houden. Familiearchieven zijn heel geliefd, ze verdienen bescherming en belangenbehartiging. ■

Noten

- 1 ■ www.familiearchieven.nl/024.html
- 2 ■ www.platformparticulierearchieven.nl
- 3 ■ www.familiearchieven.nl/1902.html
- 4 ■ www.familiearchieven.nl/027.html
- 5 ■ www.internationalmuseumforfamily-history.com
- 6 ■ www.hetbewarenwaard.nl
- 7 ■ www.familiearchieven.nl/001.html
- 8 ■ www.dagboekarchief.nl
- 9 ■ www.xpatarchive.com

Carla van Beers ■ lid werkgroep Bewaarplaats Familiearchieven. Familiearchieven.nl benadrukt de betekenis van een familieverhaal en onderstreept het belang van het bewaren en terugrijden van herinneringen en persoonlijke documenten voor historisch, genealogisch en biografisch onderzoek. Meer info: info@familiearchieven.nl.

